

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ 'ਘੋਟਣਾ'

ਪ੍ਰੋ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਸਰਾ*
ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ 'ਘੋਟਣਾ'

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਉਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਵਸਤ 'ਘੋਟਣਾ' ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੋ ਵੀ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਮੇਲਿਆਂ 'ਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਘੋਟਣਾ' ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਮਸਾਲੇ ਆਦਿ ਰਗੜਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ 'ਦੈਰੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ, ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 'ਘੋਟਣਾ' ਇਕ ਵਸਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ 'ਘੋਟਣਾ'

ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ-ਉਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਬਦਲਾਅ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਣਮੁੱਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਸੀ, ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ

* ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋ. ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਾਲਜ, ਚੰਘ (ਤਰਨਤਾਰਨ), email: beantsinghsran89@gmail.com

ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਵਜੂਦ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਥੋੜਾ ਤਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਰੇਲੂ ਵਸਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਟੁੱਟਵਾਂ ਅੰਗ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਕੇ ਕੀਮਤੀ ਵਿਰਾਸਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਸਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਦਿ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਵਸਤ ‘ਘੋਟਣਾ’ ਹੈ। ਜੇ ਨਿੱਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਰੀ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੋਈ ਵਸਤ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਜਾਂ ਘੋਟਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਲੱਕੜ ਦਾ ਡੰਡਾ ਹੈ।¹ ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜ ਦਾ ਗੋਲ ਡੰਡਾ ਜੋ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਘੋਟਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਹੈ² ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਘੋਟਣਾ ਨਿੰਮ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਤੋਂ ਲੱਕੜ ਲੈ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਡੰਡੇ ਜਾਂ ਸੇਟੇ ਨੁਮਾ ਗੋਲ ਸੰਦ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ ਤੇ ਗੋਲਾਈਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਨਤਰ ਘੋਟਾ, ਘੋਟਨਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਰਖਾਣ ਇਸਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਿਰਚ, ਮਸਾਲਾ, ਲੂਣ ਆਦਿ ਰਗੜਨ ਲਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਘੋਟਣਾ ਇੱਕਲਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਜਾਂ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬਣੇ ‘ਕੁੰਡੇ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਟਣ ਜਾਂ ਰਗੜਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਪਰੋਂ ਘੋਟਣੇ ਨਾਲ ਰਗੜਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁੰਡੇ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਲ/ਸ਼ਬਜ਼ੀ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਤੜਕਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਆਦਿ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਘੋਟਣੇ ਰਗੜਿਆ ਜਾਂ ਘੋਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਬਰੀਕ ਲੂਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਡਲੇਦਾਰ ਮੋਟੇ ਲੂਣ ਨੂੰ ਵੀ ਘੋਟਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਿੰਮ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘੋਟਣਾ ਸਿਹਤ ਲਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਮ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਘੋਟਣੇ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਮਿਰਚ, ਮਸਾਲਾ ਜਾਂ ਲੂਣ ਆਦਿ ਰਗੜਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਲੱਕੜ ਥੋੜੀ-ਥੋੜੀ ਘਸਕੇ ਮਸਾਲੇ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੱਕੜ ਸਾਡੇ ਭੋਜਨ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਘੋਟਣਾ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਖਾਧ ਪਦਾਰਾਥਾਂ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਘੋਟਣੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੋਕਗੀਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਆਦਿ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਘੋਟਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਿੰਦੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਹਿੰਦੀ ਸਮੱਗਰੀ (ਪੱਤੇ, ਗੁੜ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਕੋਰੇ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਘੋਟਣੇ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਟਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹਿੰਦੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹਿੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਹਿੰਦੀ ਲਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ:-

ਮਹਿੰਦੀ ਮਹਿੰਦੀ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ

ਮੈਂ ਵੀ ਆਖਦੀ ਮਹਿੰਦੀ

ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਸਤੀ ਮਿਲਦੀ

ਹੱਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰਗੀ

ਘੋਟ ਘੋਟ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਲਾਈ

ਬੱਤੀਆਂ ਬਣ-ਬਣ ਬਹਿੰਦੀ

ਮਹਿੰਦੀ ਸ਼ਗਨਾਂ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੀ

ਬਿਨ ਧੋਤੇ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ।

ਪੰਜਾਬਣ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦਾ ਮਹਿਬੂਬ ਲੋਕ-ਨਾਚ ਗਿੱਧਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ, ਉਮੰਗਾਂ, ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੁਸਨ ਦਾ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਖੁੱਲਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਕਰਕੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹੁਸਨ ਪਰੀਆਂ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਤਰੀਫ ਕਰਨੀ ਵੀ ਅਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੂਜੀ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੋਟਣੇ ਨੂੰ ਗੋਲਾਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬਣ ਦੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:-

ਆਉਣ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬੋਤੀ ਲੈ ਲੈ
ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਨੂੰ ਬੂਰੀ
ਆਪਣੇ ਕਿਹੜੇ ਬਾਲਕ ਰੋਂਦੇ
ਕੁੱਟ ਖਾਵਾਂਗੇ ਚੂਰੀ
ਜੀਹਦਾ ਲੱਕ ਘੋਟਣੇ ਵਰਗਾ
ਉਹ ਹੈ ਮਜਾਜਣ ਪੂਰੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸ਼ਤਾ-ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਔਰਤ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੱਖਰੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਂ, ਨੂੰਹ, ਦਰਾਈ, ਭਰਜਾਈ ਆਦਿ ਤੌਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਕੇਵਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਰਸਮ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਰਸਮ ਜਾਂ ਨੇਮ ਦੀ ਖਿਲਾਫਤ ਕਰਨੀ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਾਹਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਘੁੰਡ ਕੱਢਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਘੋਟਣੇ ਤੇ ਕੁੰਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਘੋਟਣਾ ਤੇ ਕੁੰਡਾ ਵੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਹੈ ਤੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢਣਾ ਵੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵਿਰੋਧ ਘੋਟਣੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਕੇਰੇ ਕੇਰੇ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਮਿਰਚਾਂ

ਮੈਂ ਰਗੜਾ

ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦੇਨੀ ਆਂ

ਘੁੰਡੇ ਕੱਢਣੇ ਦੀ ਅਲਖ ਮੁਕਾ ਦੇਨੀ ਆਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨਾਲ ਅਣਬਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੀ। ਉਹ ਸੱਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਲਨਾਇਕਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ 'ਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਹੁਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੱਸ ਹੀ ਘਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੱਸ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨਿੰਮ ਦਾ ਘੋਟਣਾ ਹੀ ਮੰਗਵਾਉਂਦੀ ਹੈ:

ਨਿੰਮ ਦਾ ਘੜਾ ਦੇ ਘੋਟਣਾ

ਸੱਸ ਕੁੱਟਣੀ ਸੰਦੂਕਾਂ ਉਹਲੇ³

ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਹੱਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਛੱਡ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਚੁੱਲੇ ਚੌਕੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਘੋਟਣਾ ਕੁੰਡਾ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:

ਇੱਕ ਸੱਸੇ ਤੈਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ

ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ

ਨਾਲੇ ਭੰਨਾਂ ਚੁੱਲਾ ਚੌਕਾ

ਨਾਲੇ ਘੋਟਣੇ ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੂਬਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲਾ ਧੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਮੇ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਜਿਸ ਘਰ ਜਿਆਦਾ ਮੁੰਡੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਘਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਤੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੂੰਹ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਦੇ ਸੱਤ ਸੱਤ ਮੁੰਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਖੇਤੀ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਕਈ

ਵਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕੁਝ ਛੜੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਛੜਿਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਰ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਛੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਖੌਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਛੜਾ ਜੇਠ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਘੋਟਣਾ ਕੁੰਡਾ ਛੜਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਦਾ ਹੈ:

ਜਿਥੇ ਕੁੰਡਾ ਘੋਟਣਾ ਖੜਕੇ

ਉਹ ਘਰ ਛੜਿਆ ਦਾ⁴

ਵਿਹੜੇ ਛੜਿਆਂ ਦੇ

ਕੁੰਡਾਂ ਘੋਟਣਾ ਖੜਕੇ

ਛੜੇ ਜੇਠ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਚੌਕੇ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੜਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਧਿਰਕਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਛੜਾ ਜੇਠ ਕਿਸੇ ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਬੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਂ ਘੋਟਣਾ ਜੇਠ ਭਾਬੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਸਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਬਾਂਹ ਮਾਰ ਕੇ ਘੋਟਣਾ ਭੰਨ ਤੀ

ਜੇਠ ਦੀ ਮੈਂ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ।⁵

ਜੇਠ ਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜ ਫੜ ਲਈ

ਮੈਂ ਘੋਟਣਾ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਬਾਹਰੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਵਰਜਣਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੁੜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਘੋਟਣੇ ਦੇ ਮੈਟਾਫਰ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਜੇ ਤੂੰ ਹੋਵੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੁੰਡਾ

ਤੇਰੀ ਚਟਣੀ ਘੋਟ ਕੇ ਪੀਣਾ।⁶

ਘੋਟਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਚਿਹਨ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਮਰਨਾ ਹੈ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਮਾਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬੁਢਾਪੇ ਸਮੇਂ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਘੋਟਣੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਗੋਰੀ ਰੰਨ ਦਿਆ ਘੋਟਣਿਆਂ ਯਾਰਾ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਘਸ ਜਾਏਗਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਘੋਟਣੇ ਖੜਾ ਕਰਨਾ ਮਨਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੜਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸ਼ਰੀਕ ਜਿਆਦਾ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਘੋਟਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਮੀਨ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗਲ ਤਰਕਪੂਰਨ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਪਿਛੇ ਇਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਘੋਟਣੇ ਮਿਰਚ, ਮਸਾਲਾ ਰਗੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਰਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਗਾ ਕੇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਟੀ ਘੱਟਾ ਆਦਿ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਿਹਤ ਵਾਸਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਘੋਟਣਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲੰਮਾ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਔਰਤ ਦੇ ਜਣੇਪੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜੀਰੀ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜੀਰੀ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦਵਾਈਆਂ, ਬਦਾਮ, ਹਰੜਾਂ, ਸੰਘੇੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁੱਕੇ ਮੇਵੇ ਆਦਿ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਰਗੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਜਣੇਪਾ ਔਰਤ ਦੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਪੰਜੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖਾਸ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਘੋਟਣੇ ਵਰਤੋਂ ਭੰਗ ਰਗੜਨ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਆਮ ਘੋਟਣੇ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਜਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ ਵੀ ਬੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਭੰਗ ਰਗੜਨ ਸਮੇਂ ਘੁੰਗਰੂਆਂ ਮੱਠਾ ਮੱਠਾ ਸੰਗੀਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਪੈਂਦਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਭੰਗ ਰਗੜਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਘੁੰਗਰੂ ਖੜਕਦੇ ਸੁਣਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਭੰਗ ਰਗੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਟੱਪਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ:

ਨਾਗਣੀ ਖਾਣ ਵਜ਼ੀਰ

ਜਰਦਾ ਖਾਂਦੇ ਨੰਗ

ਡੋਡੇ ਪੀਂਦੇ ਅਮਲੀ

ਨਿਹੰਗ ਰਗੜਦੇ ਭੰਗ

ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਦੇਸ਼ੀ ਕੋਲੋਂ ਗੁਨਾਹ ਕਬੂਲ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਮ ਘੋਟਣੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਭਾਰਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ੀ ਲੰਮਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਲੱਤਾ ਤੇ ਫੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕੱਲ ਘੋਟਣੇ ਤੇ ਕੁੰਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਉਪਕਰਨ ਜਿਵੇਂ ਮਿਕਸਰ, ਜੂਸਰ, ਚਿਲੀ ਕਟਰ ਆਦਿ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਾਲੇ ਆਦਿ ਪੀਸੇ ਹੋਏ ਪੈਕਟ ਬੰਦ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੇਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਕਿਰਪਾਲ ਕਜ਼ਾਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2011, ਪੰਨਾ 82.
2. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰੀ, ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, (ਸੰ. ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ), ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 2011, ਪੰਨਾ 230.
3. ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ, ਗਾਉਂਦਾ ਪੰਜਾਬ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 2014, ਪੰਨਾ 126.
4. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਟੱਪੇ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, 1985, ਪੰਨਾ 172.
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 168.
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 230.